

СТАН ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗІ ВІВЧАРСТВА УКРАЇНИ

*І. І. ІБАТУЛЛІН, доктор с.-г. наук, академік НААН, віце-президент
НААН*

*В.О. ПАБАТ, доктор с.-г. наук, професор, заступник директора ННІ
післядипломної освіти НУБіП України*

*В. М. ТУРИНСЬКИЙ, доктор с.-г. наук, професор кафедри
технологій у птахівництві, свинарстві та вівчарстві
Національний університет біоресурсів і природокористування
України*

E-mail: v.turinskiy@ukr.net

Анотація. Проаналізовано розвиток виробництва продукції вівчарства в світі з 1950 року та в Україні за останні 180 років. Окреслено основні причини злетів та падінь вітчизняного вівчарства, визначені перспективні напрями продуктивності в умовах, що склалися на внутрішньому і світовому ринках. На основі технологічної оцінки економічної ефективності використання спеціалізованих м'ясних, молочних та багатоплідних порід овець запропонована мережа високотехнологічних модулів віцеферм перспективних напрямів продуктивності для усіх природно-економічних зон, а також структурна схема формування конкурентоспроможного виробництва продукції вівчарства та козівництва в Україні. Запропоновано дієву регуляторну політику для стрімкого підвищення експортного потенціалу галузі вівчарства України. Враховуючи позитивний торговельний баланс на користь імпорту в Європі і Азії, Україна має усі передумови і шанси для формування експортного потенціалу баранини до 100-200 тис. тонн в забійній масі.

Ключові слова: *породи овець, селекція, напрями продуктивності, вовна, баранина, молоко, первинна обробка, поглиблена переробка, конкурентоспроможність, експортний потенціал галузі, програма розвитку вівчарства, державна регуляторна політика.*

Актуальність. Сільське господарство світу взагалі, а особливо в бідних країнах із низьким прибутком особливо, є найважливішою складовою економіки і забезпечує понад 30-50% внутрішнього валового продукту. Тому головним завданням розвитку АПК України є саме формування його конкурентоспроможності, спрямованого на вирішення

соціальних і економічних проблем, гарантованої продовольчої безпеки нашої країни та постійного нарощування експортного потенціалу продукції рослинництва і тваринництва для споживачів світу.

Вівчарство – одна з важливих галузей світового продуктивного тваринництва, від якого народне господарство отримує різноманітну сировину, а споживачі – дієтичну продукцію: ягнятину та баранину, молоко, сири і бринзу, а також вовну, овчини, смушки, шкірсировину, вироби з яких не мають аналогів за гігієнічними та цілющими властивостями. Вівці виробляють 13 видів продукції, тоді як велика рогата худоба – 8, а свині тільки 4. За чисельністю сільськогосподарських тварин у світі вівці знаходяться на другому місці – 1,1 млрд. голів, великої рогатої худоби 1,39, свиней 0,98 млрд. голів. За останні 20 років поголів'я овець збільшується в Азії та Африці, де знаходиться 62,3% від усіх овець світу, в той час, як в Європі лише 12%. Найбільше поголів'я овець нині в Китаї – 172 млн. голів (15,5% світового поголів'я), Австралії – 100,0 млн. гол., Індії – 64,3 млн. гол. Серед Європейських країн лідерами по поголів'ю овець є Великобританія – 33,5 млн. гол., Іспанія – 21,8 млн. гол. та Греція – 8,8 млн. гол.

Зниження виробництва продукції вівчарства в Україні – це наслідок неповного використання генетичного потенціалу овець перспективних напрямів продуктивності, недостатнього селекційного, технологічного і технічного забезпечення галузі вівчарства, особливо на невеликих вівцефермах. Недостатньо уваги приділяється організаційно-економічним заходам, залученню інвестицій, створенню інтегрованих формувань, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і кластерів, організації ринку продукції вівчарства та відстоювання інтересів товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що останніми роками в Україні у цій галузі нагромадилися економічні і технологічні проблеми, розв'язання яких є необхідною умовою виведення його на рівень конкурентоспроможності [4,5,6,8,9,10,12]. Найбільш визначними розробками щодо вирішення проблем розвитку галузі з метою підвищення його ефективності в сучасних ринкових умовах є наукові публікації зарубіжних і вітчизняних учених, серед яких: С.А. Данкверт [1], В.А. Мороз [5], В.А. Месель-Веселяк [2], І.І. Ібатуллін [3], В.О. Пабат [7,10], П.І. Польська [4], О.Д. Горлова [8], В.І. Похил [9], Д.Т. Віннічук [7], М.В. Штомпель [11].

Проте очевидно, що комплексна система відродження та розвитку галузі мусить ґрунтуватися на докорінному підвищенні технологічного рівня виробництва первинної обробки та поглибленої переробки продукції, ефективному використанні генетичного потенціалу перспективних генотипів овець, вітчизняної і світової селекції при повній взаємодії державної регуляторної політики.

Мета статті – проаналізувати динаміку розвитку галузі вівчарства в Україні за останні 180 років, встановити причини злетів та падінь, визначити перспективні напрями продуктивності в нинішніх умовах ринку, дати технологічну оцінку економічної ефективності використання спеціалізованих

м'ясних, молочних та багатоплідних порід овець вітчизняної і зарубіжної селекції у формуванні конкурентоспроможного виробництва продукції вівчарства. Обґрунтувати державну регуляторну політику для значного підвищення експортного потенціалу галузі вівчарства України.

Результати дослідження. Незважаючи на те, що починаючи з 1990 року поголів'я овець у світі скоротилося (на 0,9%), виробництво баранини зросло на 12%, виробництво овечого молока на 11,5%, але виробництво вовни скоротилося на 33,3%.

Лідерами з виробництва баранини являється Китай, Австралія, Нова Зеландія – 29,2, 7,1, 6,4% відповідно, світового від виробництва. Експортують баранину Нова Зеландія, Австралія, Великобританія. Головні імпортери баранини в світі є Франція, Великобританія, США, Китай, Саудівська Аравія та Німеччина. Головними експортерами живих овець є Австралія, Сирія, Румунія, а імпортерами – Саудівська Аравія, Італія, Кувейт.

Європа щорічно імпортує більше 450 тис. тонн баранини, Азія – 270 – 300 тис. тонн. Баланс торгівлі бараниною в Азії становить + 240 тис. тонн, у Європі +225 тис. тонн на користь імпорту.

Головними виробниками овечого молока є Китай, Сирія, Греція, Турція, Румунія. Лідерами по надою на 1 вівцематку являються Австрія, Швейцарія, Франція, Іспанія 392, 358, 209, 200,1 літрів за лактацію. Європа виробляє понад 55% і Азія – 37,8% сирів з овечого молока. Кращі виробники елітних сирів з овечого молока є Франція, Італія, Англія, Португалія, Іспанія.

Країни, що входять в число світових лідерів з виробництва вовни це Австралія, Китай, Нова Зеландія, Великобританія, а за настригами вони на 1 вівцю першість займають Нова Зеландія, Аргентина, Уругвай, Австралія по 5,4, 4,8 4,3 і 4,1 кг в рік відповідно.

В цілому аналізуючи динаміку світового виробництва та споживання продукції вівчарства слід зазначити, що у найближчі 20 років незважаючи на стабільну тенденцію зростання світового виробництва баранини і овечого молока за рахунок лише підвищення продуктивності тварин буде спостерігатися постійний дефіцит на ринку баранини, овечого молока та вовни в межах 60-70% до існуючих гігієнічних норм споживання. Тобто стабільний попит на продукцію вівчарства, враховуючи постійне зростання населення на Землі і буде визначати необхідність інвестування, гарантований збут та високу економічну ефективність даної галузі тваринництва, якщо використати розумно унікальні можливості нашої країни.

Аналізуючи динаміку розвитку вівчарства в Україні більш як за 300 років (1750-2012 рр.) слід зазначити, що ця галузь не один раз проходила тернистий шлях становлення, розквіту та занепаду залежно від економічної і політичної ситуації в державі, стану внутрішньої та зовнішньої торгівлі продукцією вівчарства, особистої матеріальної вигоди фабрикантів, поміщиків, вівчарів від розведення овець, в основному вовнового напряму продуктивності.

Характеризуючи динаміку чисельності поголів'я овець очевидно, що найбільш негативний вплив за три століття на цю галузь мали, перша і друга світові війни (1910-1914 рік і 1941-1945 рр.), важкі часи голодомору (1933-1935 рр.) та невиправдана повільна реакція на зміну пріоритетів на ринку продукції вівчарства (1993-2012рр.).

Найбільше зростання поголів'я овець у Малоросії – Україні спостерігалось з 1865, 1918, 1941 і 1960-1992 роках в межах 7-10 млн. голів. Максимальна кількість овець (10,6 млн. голів) була в Україні в 1962 році, а виробництво вовни сягало 30,9 тис. тонн. За чисельністю поголів'я овець обсягами виробництва вовни у 80-і, 90-і роки Україна посідала четверте місце серед країн колишнього Союзу, поступаючись Російській Федерації, Казахстану та Киргизії. Найвища щільність поголів'я овець на той період була в Закарпатській, Херсонській, Кримській та Одеській областях (понад 50 голів на 100 га сільгоспугідь).

Незважаючи на свою унікальність, вівчарство, традиційна в Україні галузь, зазнало найбільших втрат протягом останніх 20 років і перебуває у глибокій фінансово-економічній кризі. Невиправдано (8-10 раз) скоротилась чисельність поголів'я овець особливо у громадському секторі, відповідно і обсяги виробництва продукції вівчарства: вовни, баранини та молока. Галузь із високорентабельної (64,2% у 1991 році, 109,5% – 1992р.). з 1995 року перетворилась у глибоко збиткову (- 55-65%).

Це наслідок неповного використання вітчизняного та світового генетичного потенціалу овець перспективних (м'ясного, молочного та багато-плідного) напрямів продуктивності, недостатнього селекційного, технологічного і технічного забезпечення галузі, особливо на невеликих фермах, нехтування уже розробленими методами і способами відтворення, вирощування здорового молодняку, інтенсивної відгодівлі ягнят, машинного доїння овець та поглибленої переробки овечого молока, швидкісного стриження, первинної обробки та переробки вовни у конкурентоспроможні вироби.

Крім того 2011 року припинена повністю державна фінансова підтримка галузі, багато проблем у забезпеченні пасовищами та сіножатями, недостатньо приділяється уваги організаційно-економічним заходам, залученню інвестицій, створенню інтегрованих формувань, організації ринку продукції вівчарства, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та відстоювання інтересів товаровиробників через відповідні об'єднання і асоціації.

Але унікальні природо-кліматичні ресурси, які нині майже не використовуються в Україні, з одного боку, стабільний платоспроможний попит на живих і забійних м'ясних овець на світовому ринку та необхідність підвищення сільськогосподарського експортного потенціалу з іншого, потребують підготовки і реалізації комплексу дієвих заходів щодо розвитку саме вівчарства, якому порівняно з іншими галузями тваринництва потрібно менше фінансових і матеріальних ресурсів на

умовну одиницю експортного сільськогосподарського продукту, виходячи з величини очікуваної валютної виручки.

Коли, як не тепер нам слід використати більш як 100 літній досвід Асканії-Нова, де наука головним чином розвивалась на принципі прогресивної класичної зоотехнії при безпосередній участі академіка М.Ф.Іванова та його послідовників, а також новаторських ідей генетиків, на чолі з О.С.Серебровським, винахідників та першовідкривачів біотехнології прискореного відтворення І.І. Іванова, М.М. Завадовського, В.К. Мілованова, І.В. Смірнова. В результаті плідної і довготривалої праці були створені асканійські тонкорунна, м'ясо-вовнова і каракульська породи овець, генетика яких використовувалась для поліпшення існуючих та виведення більше як 60 порід і типів на теренах бувшого СРСР та країн східної Європи і Азії.

Саме в історичному і сучасному аспектах Інститут тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова "Асканія-Нова" – Національний селекційно-генетичний центр з вівчарства – єдина в Україні науково-дослідна установа, яка координує і проводить комплексні наукові дослідження з проблем галузі і несе відповідальність за формування наукової політики у відповідній області.

Науковцями і виробничниками розроблена система селекційно-технологічних та організаційно-економічних заходів щодо формування конкурентоспроможної галузі вівчарства та програма розвитку до 2020 року, схвалена президією НААН і затверджена науково-технічною радою Міністерства аграрної політики і продовольства України.

Ця комплексна система відродження та розвитку галузі, яка ґрунтується на докорінному підвищенні технологічного рівня виробництва і переробки, ефективного використання генетичного потенціалу перспективних генотипів овець асканійської і світової селекції і повній взаємодії всіх її ключових ланок:

Національного наукового селекційно-генетичного центру з вівчарства;

- суб'єктів племінної справи з вівчарства;
- асоціації вівчарів і козівників України;
- мережі високотехнологічних модулів племінних і товарних господарств перспективних напрямів продуктивності (м'ясний, молочний, багатоплідний) для всіх природно-кліматичних зон України (Степ, Лісостеп, Полісся, Карпати);
- інтегрованих переробних та сервісних підприємств з первинної і поглибленої переробки продукції за участю її товаровиробників;
- системи формування експортного потенціалу, ринку племінної і товарної продукції ;
- ефективних механізмів державної підтримки галузі, інвестиційної та інноваційної політики.

Національним селекційно-генетичним центром з вівчарства "Асканія-Нова" спільно з НУБІП України розроблений проект створення нового

багатоплідного, високомолочного типу каракульських овець з бажаним типом каракулю, підвищеною багатоплідністю (200- 220%), молочністю 250-300 л і добре адаптованого до природно-кліматичних умов степової зони України.

Таким чином, вперше в Україні, окрім класичних селекційних прийомів буде розроблено, відпрацьовано та впроваджено в практику вівчарства систему прискореної селекції за генетичними показниками (MAS), яка нині в переважній більшості країн з розвиненим тваринництвом, є пріоритетним, перспективним напрямом селекційно-племінної роботи.

Пріоритет створення вітчизняних порід овець обумовлений і жорсткими міжнародними вимогами згідно Нагойського протоколу (10-а нарада Сторін Конвенції про біологічне різноманіття, 29.10.2010р., Японія) про доступ до генетичних ресурсів та спільне отримання на рівній основі вигод пов'язаних з використанням генетичного надбання, який підписала Україна 31 жовтня 2011 року (уповноважений від України міністр екології та природних ресурсів). Неправомірне використання тварин, закуплених за кордоном, врешті може призвести до відповідальності за міжнародним законодавством. Таким чином, очікуване реальне обмеження використання імпортової генетики і спонукає нас до створення вітчизняних порід і типів овець перспективних напрямів продуктивності.

Розрахунковий і практичний економічний ефект від впровадження наших наукових запропонованих селекційних проектів і програм очевидний: в 3-4 рази буде скорочений час на створення високоцінних генотипів овець із запланованими бажаними господарсько-корисними ознаками для розведення їх в племінних заводах, племрепродукторах та високотехнологічних вівчарських комплексах і фермах від 50 до 50 тис. голів у Степу, Лісостепу, Поліській та гірській зонах України.

Безперечно, враховуючи державне значення і вагомість фундаментальних і прикладних досліджень, пов'язаних з удосконаленням існуючих та виведенням нових порід і типів світового рівня необхідно значно покращити бюджетне фінансування Національного наукового селекційно-генетичного центру з вівчарства «Асканія Нова» та відповідних співвиконавців даної важливої наукової роботи.

В результаті будуть розгорнуті дослідження з розробки методів реконструкцій геному вівці з метою формування організмів, здатних до підвищеної біоконверсії, перетворення кормового білку в тканини свого тіла, з метою виведення ліній і порід з принципово новими параметрами продуктивних ознак.

Наукове забезпечення галузі вівчарства в поточний час і на перспективу необхідно будувати, виходячи з концепції безальтернативності його продукції з унікальними властивостями, щодо потреб людини, які можуть бути посилені і модифіковані як у традиційному спектрі так і в нових ракурсах одержання певних речовин для харчової і фармакологічної промисловості.

Враховуючи більш як 300 річний досвід формування нового мериносового вівчарства в Малоросії - Україні селекціонери і практики використовували генофонд зарубіжної селекції для масової метизації грубововнових овець з тонкорунними баранами, вживалися екстрені заходи щодо відродження вівчарства в історичних кризових ситуаціях, створювались племрозплідники, відкривались вищі школи бонітерів, спеціальні науково-дослідні інститути – в Ставрополі і Асканії-Нова, факультети по вівчарству і каракулівництву, акціонерні товариства «Овцевод», «Вовна» з планової заготівлі вовни для потреб легкої промисловості та спецспоживачів вовняного речового майна.

Після громадянської війни і голоду (1920-1921рр.) для збільшення племінної бази та поліпшення товарного вівчарства з 1926 по 1931 рік в СРСР було завезено з Німеччини, Північної та Південної Америки, Англії та Австралії 151833 високоцінних племінних баранів і маток зарубіжних порід: прекокс, шропшир, рамбульє, австралійських і аргентинських мериносів, лінкольнів, гемпширів, ромні-маршів та інших. Після Великої вітчизняної війни колекційні стада високоцінної зарубіжної селекції поповнювались австралійськими мериносами, новозеландськими кориделями, суффольками і оксфорданами, які були досить ефективно використані в удосконаленні існуючих та виведенні 10-ти нових порід і типів овець асканійської селекції в Україні.

Австралійські мериноси, наприклад, відіграли неоціненну роль в розвитку тонкорунного вівчарства Росії. Лише з 1980 по 1990 роки австралійськими баранами було запліднено близько 2,5 млн. вівцематок і одержано більше 30 млн. різної кровності і в результаті створено 4 внутрішньопородних типи та 16 заводських ліній світового рівня даного напрямку продуктивності. А в нинішніх економічних умовах, що склалися, на світовому ринку продовольства подолання збитковості, рентабельне виробництво вівчарської продукції досягається за рахунок підвищення, в першу чергу м'ясної та молочної продуктивності овець, скоростиглості і багатоплідності.

Для прискореного формування масиву перспективних спеціалізованих нових напрямів продуктивності (м'ясний, молочний, багатоплідний) в Україні розроблена програма селекції та розпочата робота щодо імпорту ефективного використання найкращої генетики порід світової селекції, що характеризується, перш за все, рекордними показниками вовнової, молочної, м'ясної продуктивності, багатоплідністю та скоростиглістю, (табл. 1) визначний породний склад та мінімальна потреба в імпорті баранів плідників, маточного поголів'я, сперми і ембріонів.

Розроблена концепція, проектні і технологічні рішення, розпочата робота що до створення та формування мережі високотехнологічних модулів племінних та товарних вівцеферм з розведення відповідних порід овець різних напрямів продуктивності цілого номенклатурного ряду та розмірів (на 10 000, 5 000, 2 500, 1 500, 1 000, 500, 250, 100, 50, вівцематок на 25 і 50 тис. відгодівельного поголів'я) для усіх природно – кліматичних зон України (табл. 2).

1. Характеристика перспективних для України порід овець різних напрямів продуктивності

Показники	Напрямок продуктивності													
	Вовновий			М'ясний			Молочний						Багатоплідний	
	Порода													
	Австралійський Merinos	Меріноллан дшаф	Тексель	Шароле	Суфольк	Оліс	Бершад	Лаконе	Східно фрйзка	Авасі	Ассад	Романівська	Фінський ландрас	
Жива маса баранів, кг	70-95	125-160	115-145	110-140	120-160	110-140	90-120	90-100	110-130	80-100	80-100	65-90	80-90	
Жива маса вівцематок, кг	40-50	75-90	70-100	80-110	80-100	80-110	75-85	70-75	70-100	60-75	45-50	55-70		
Настриг вовни, кг	4-5	4-5	3,5-4,5	1,5	3,5-4	15	4-6	1	4-4,5	2,5-3	3,5-4	1,5	2-2,5	
	9-10	6,5-7	4-5	2-2,5	4-6	2-2,5	6-8	1,5	5-7	3-3,5	4-5	2	3-4	
Середньодобовий приріст ягнят, кг	400	450	450	450	500	450	300	280-300	250-350	250-300	250-300	150-200	200	
Надій молока, кг	-	-	-	-	-	-	-	400-700	400-600	300-750	400-800	-	-	
	100-110	215	170-190	180-200	150-200	180-200	170-250	165-170	200-300	150-170	160-180	250-300	250-300	
Скоростиглість, вік першого парування, міс	10-12	10-12	9-10	10-12	9-10	10-12	9-10	10-12	10-12	9-10	9-10	9-10	7-8	
Поліестричність	сез.	асез.	сез.	сез.	сез.	сез.	асез.	сез.	сез.	асез.	сез.	поліестр.	поліестр.	

Джерело: Власні дослідження.

2. Мінімальна потреба модульних високотехнологічних племінних і товарних вівцеферм різних напрямів продуктивності для всіх природно-кліматичних зон України

Напрямок продуктивності	Порода	Природно-кліматична зона								Всього	
		Степ		Лісостеп		Полісся		Гірська			
		Кількість ферм	Розмір тис. голів	Кількість ферм	Розмір тис. голів	Кількість ферм	Розмір тис. голів	Кількість ферм	Розмір тис. голів	Кількість ферм	Розмір тис. голів
Вовновий	Асканійська тонкорунна	5	18							5	18
	Прекокс	2	2	4	8			3	5	9	15
	Мериноландшаф	1	1	2	3,5	2	2,5	2	2	7	9
М'ясний	Тексель	2	1	5	2,5	2	1			9	4,5
	Олібс	2	1	5	2,5	2	1			9	4,5
	Шароле	2	1	3	1,5	2	1			7	3,5
	Суфольк	1	0,5	3	1,5	4	2			8	4
	Бергшаф					1	0,5		2,5	6	3
Молчний	Авассі	3	1,5							3	1,5
	Ассаф	3	1,5							3	1,5
	Лаконе	2	1	5	2,5			2	0,75	9	4,25
	Східнофрізька			2	1	4	2	2	0,75	8	3,75
Бгатоплідний	Романівська	2	0,5	5	2,5	6	2			13	5
	Фінський ландрас	2	0,5	2	0,5	4	2			8	3
	Асканійська каракульська	10	2,5	5	2,5					15	27,5
Відгодівля		3	30	2	20			1	10	6	60
	Відгодівельне поголів'я усіх порід	3	75	1	25					4	100
		2	100							2	100
Всього		45	259,5	44	73,5	27	14	15	21	131	368

Джерело: Власні дослідження.

Ефективне використання цінного вітчизняного потенціалу створених генотипів асканійської селекції та світового генофонду спеціалізованих (м'ясного, молочного та багатоплідного) перспективних для України напрямів продуктивності, створення та організації запропонованої мережі високотехнологічних модулів племінних, товарних вівцеферм і відгодівельних майданчиків для всіх природно-кліматичних зон, на основі розроблених новітніх технологічних рішень виробництва, первинної обробки та поглибленої переробки м'яса, молока, вовни, злагоджена робота створених об'єднань товаровиробників забезпечить підвищення технологічної культури галузі, відновлення поголів'я овець до рівня 90-х років минулого століття (7,2 млн. гол) зростання виробництва в 3 – 5 рази баранини, овечого молока в 6 разів (табл. 3,4) та конкурентоспроможність на світовому ринку.

3. Основні показники розвитку вівчарства у всіх категоріях господарств України на 2020-2030 рр.

Показники	Роки		
	2020	2025	2030
Чисельність поголів'я овець на початок року тис. голів	2150	3700	7200
З них вівцематок і ярок, тис. голів	1525	2700	5500
Вихід ягнят на 100 маток, голів	90	100	110
Отримано приплоду ягнят тис. гол	1370	2700	6050
Реалізовано поголів'я на м'ясо, тис. гол.	1005	2000	4000
Виробництво м'яса баранини тис. тонн	35,5	70,5	158,5
Виробництво вовни, тонн	7095	12580	25200
Виробництво овечого молока тис. тонн	30,5	59,4	132,0

Джерело: Власні дослідження.

4. Прогнозовані виробничі та фінансові показники у галузі вівчарства на 2020 – 2030 рр.

Показники	Роки							
	1990		2020	2025	2030		2030 +/- до 1990	
	Всього	Вартість млн. грн			Всього	Вартість млн. грн	Всього	млн грн
Чисельність поголів'я овець на початок року, тис. голів	8545	-	2150	3700	7200	-	-1345	
З них вівцематок ярк ст.. 1 року	3679	-	1525	2700	5500	-	82	
Вихід ягнят на 100 маток, голів	91	-	90	100	110	-	19	
Всього приплоду ягнят тис. гол	3347	-	1370	6050	6050	-	2703	
Виробництво вовни, тонн	29804	119,216*	7095	25200	25200	100,8*	-4604	-18,4
Виробництво м'яса баранини тис. тонн	45,8	1310*	35,3	158,5	158,5	3170*	112,7	1860
Виробництво овечого молока тис. тонн	25,0	500*	30,5	132,0	132,0	2640*	107	2140

Джерело: Власні розрахунки.

* в цінах 2015 року

Висновки і перспективи. Стрімке нарощування племінного і товарного поголів'я овець, виробництва баранини та іншої продукції, підвищення експортного потенціалу вівчарства України можливо забезпечити за рахунок створення трьох типів вівчарських підприємств:

- високотехнологічних вівце-комплексів та Модулів відгодівельних майданчиків на 10, 25, 35, 50 тис голів щорічно (на власних кормах) для виробництва високоякісної ягнятини та баранини;

- реконструкції існуючих ферм та організації племінних і товарних вівцеферм на 1000 вівцематок комбінованого, молочного та багатоплідного напрямку продуктивності;

- створення високотехнологічних Модулів фермерських господарств на 250-500 вівцематок з поглибленою переробкою м'яса і молока, у стилі Органік, за принципом «від ферми до маркету і споживача»;

- для стимулювання створення крупно-товарних вівчарських підприємств, відшкодовувати 50% капіталовкладень на будівництво, реконструкцію, придбання високотехнологічного обладнання для кормовиробництва, біотехнології відтворення, забою овець, машинного доїння і переробки овечого молока та ін., яке не виробляється в Україні;

- розробити та впровадити, мінімум по 5 пілотних проектів, крупних вівцеферм на 5 - 10 тис. гол. вівцематок та відгодівельних майданчиків на 10- 25 - 50 тис. гол. в Одеській, Херсонській, Дніпропетровській, Закарпатській, Чернівецькій областях;

- з боку держави забезпечити стимулюючу інноваційну та інвестиційну політику для бажаючих підприємців та фермерів розвивати вівчарство і козівництво. На прикладі Німецько - Українського фонду, як не прибуткової організації НБУ створену для підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва в Україні (Постанова КМУ№ 628 від 19.04.1999року.);

- сприяти у виділенні сільськогосподарських угідь, земельних ділянок під пасовища і сіножаті. Фермерам та сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам для формування відповідної кормової бази з урахуванням щорічного нарощування поголів'я овець до рівня хоча б 90-х років (10 млн. гол.);

- сприяти ввезенню в Україну живих овець та кіз, сперми і ембріонів високої генетичної цінності зарубіжної селекції перспективних спеціалізованих напрямів продуктивності (м'ясного, молочного та багатоплідного). Відшкодовувати 50 % вартості імпортованого високоцінного генетичного матеріалу зарубіжної селекції згідно Закону «Про племінну справу у тваринництві», програми селекція у тваринництві та птахівництві та інших механізмів державної підтримки галузі;

- стимулювати, експорт племінних овець вітчизняної селекції та м'ясного поголів'я, відмінити вивізні мито та переглянути індикативні ціни на експорт племінних овець (нині 1100 доларів США за одну гол., податок 25% = 2000 грн.. Розпорядження КМУ №570 - Р від 25.07.2007

р.). Плюс ще 2000 грн. за діагностичні дослідження однієї племінної вівці для отримання дозволу на вивіз (наказ Мін. АПП № 96 від 26.03.2013 р.), всього 4000 грн. з експорту однієї племінної вівці, що дорівнює майже 100 грн. за 1 кг живої маси. А Україна могла б знову стати постійним експортером племінних овець асканійської м'ясо-вовнової, асканійської каракульської та асканійської тонкорунної порід овець замість втрачених ринків експорту до колишніх країн СЕВ (Угорщини, Чехословаччини, Болгарії та ін.);

- відновити перевірену систему державних дотацій на утримання та приріст вівцематок і ярок старших року в розмірі 300 грн. за гол. і по 3 грн. за 1 кг живої маси забитих на м'ясопереробних підприємствах;

- розробити інноваційні пілотні проекти, механізми фінансової підтримки, мікрокредитування малих сімейних ферм та фермерських господарств на 50 -500 гол. вівцематок для усіх природно-кліматичних зон України;

- сприяти створенню та функціонуванню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, першочерговому виділенні земель під кормову базу та відшкодувати 100 % вартості насіння багаторічних трав для корінного поліпшення громадських пасовищ для овець.

Протягом останніх 20 років баланс торгівлі бараниною в Азії є позитивним на користь імпорту 250 тис. тонн, але і Європа щорічно імпортує біля 450 тис. тонн баранини і має + 225 тис. тонн по торгівельному балансу на користь імпорту. За останні 10 років стрімко нарощує імпорт баранини і Росія за цінами вищими ніж в Європі та Азії.

Враховуючи позитивний торгівельний баланс (+500 тис. тонн) на користь імпорту в Європі і Азії, фінансові можливості країн - лідерів імпорту, та обмежені їхні земельні та кормові ресурси для виробництва цієї продукції саме тепер Україна має усі передумови і шанси для формування експортного потенціалу баранини (5-10 млн. гол. = 100-200 тис. тонн в забійній масі = 0,5-1 млрд. дол. США), гріх не скористатись.

Список використаних джерел

1. Данкверт, С.А. Овцеводство стран мира [Текст] / С.А. Данкверт, А.М. Холметов, О.Ю. Осадчая. – М., 2010. – 508 с.

2. Месель-Веселяк, В.Я. Поголів'я і виробництво продукції тваринництва в Україні [Текст] / В.Я. Месель-Веселяк, О.Ю. Грищенко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 146 с.

3. Ібатуллін, І.І. Механізми реалізації та напрями розвитку галузей молочного скотарства і свинарства України на перспективу до 2015 року: навч. видання [Текст] / І.І. Ібатуллін, В.А. Марченко, В.В. Бовсуновський, А.А. Гетья. – Харків, Елтон-2, 2013. – 160 с.

4. Монографія України: моногр. [Текст] / В.М. Іовенко, П.І. Польська, О.Г. Антонєць та ін. – К.: Аграрна наука. – 2006. – 612 с.

5. Мороз, В.А. Овцеводство и козоводство [Текст] / Мороз В.А. – Ставрополь. – 2002. – С. 256.

6. Програма розвитку галузі вівчарства України на 2012-2020 рр. [Текст] / Відпов. за вип. Ю.В. Вдовиченко. – Нова Каховка: «Пиел», 2013. – 62 с.
7. Трофименко, О.Л. Розвиток генетики в Україні [Текст] / О.Л. Трофименко, В.О. Пабат, Д.Т. Віннічук. – К.: «Техніка», 2008. – 16 с.
8. Туринський, В.М. Технологія виробництва овечих сирів в колективних і фермерських господарствах [Текст] / В.М., Туринський, О.Д. Горлова, Є.П. Тимофієв. – К.: БМТ, – 2000. – 136 с.
9. М'ясо-молочне вівчарство [Текст] / підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.М. Туринський, І.І. Антонік, Бондаренко Г.П., Похил В.І. // К.: Грамота, 2010. – 440 с.
10. Пабат, В.А. Животноводство: сырьевая база и продовольственная безопасность Украины [Текст] / Пабат В.А. // Молочная промышленность Украины. – 2003. – № 5. – С. 30-35.
11. Штомпель, М.В. Технологія виробництва продукції вівчарства [Текст] : навч. видання [для студ. вищ. навч. закл.] / М.В. Штомпель, Б.О. Вовченко. – К.: Вища освіта, 2005. – 343 с.
12. Marceau, J. Budorcas taxicolor / J. Marceau // Animal Diversity Web. – 2008. [http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Budorcas taxicolor. html](http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Budorcas_taxicolor.html).
13. Mason, I.L. Evolution of domesticated animals [Text] / I.L. Mason // Longman Group Limited, Essex, 1984.
14. Mason, I.L. A World Dictionary of Livestock breeds, types and varieties [Text] // C. A. B. International, UK, 1988.
15. Minelli, A. The Great Book of Animals [Text] / A. Minelli, M. Minelli. – Philadelphia, Courage Books, 1977.
16. New Zealand sheep breeds. URL: <http://www.teara.govt.nz/en/sheep-farming/6>
17. Sheep production handbook [Text] / American Sheep Industry Association, Inc. – 2002 Edition, Vol. 7. – 1060 p.
18. The State of the World's Animal Genetic Resources for Food and Agriculture [Text] // Edited by Barbara Rischkowsky and Dafydd Pilling // FAO, Rome, 2007. – 511 p.

References

1. Dankvert, S.A., Kholmetov, A.M. Osadchaia, O.Iu. (2010). Ovtcevodstvo stran mira. Moscow, Russia: 508.
2. Mesel-Veseliak, V.Ia., Hryshchenko, O.Iu. (2013). Poholiv'ia i vyrobnytstvo produktsii tvarynnytstva v Ukraini. Kyiv: NNTs IAE, 146.
3. Ibatullin, I.I. V.A. Marchenko, V.V. Bovsunovskyi, A.A. Hetia (2013). Mekhanizmy realizatsii ta napriamy rozvytku haluzei molochnoho skotarstva i svynarstva Ukrainy na perspektyvu do 2015 roku. Kharkiv, Ukraine: Elton-2, 160.
4. Iovenko, V.M., Polska, P.I., Antonets, O.H. (2006). Monohrafiia Ukrainy. Kyiv: Ahrarna nauka, 612.
5. Moroz, V.A. (2002). Ovtcevodstvo i kozovodstvo. Stavropol, 256.
6. Vdovychenko, Iu.V. (2013). Prohrama rozvytku haluzi vivcharstva Ukrainy na 2012-2020 rr. Nova Kakhovka: Pyel, 62.

7. Trofymenko, O.L., Pabat, V.O., Vinnichuk, D.T. (2008). Rozvytok henetyky v Ukraini. Kyiv: Tekhnika, 16.
8. Turynskiy, V.M., Horlova, O.D., Tymofiiiev, Ie.P. (2000). Tekhnolohiia vyrobnytstva ovechych syriv v kolektyvnykh i fermerskykh hospodarstvakh. Kyiv: BMT, 136.
9. Turynskiy, V.M., Antonik, I.I., Bondarenko, H.P., Pokhyl, V.I. (2010). Miaso-molochne vivcharstvo. Kyiv: Hramota, 440.
10. Pabat, V.A. (2003). Zhivotnovodstvo: syrevaia baza i prodovolstvennaia bezopasnost Ukrainy. Molochnaia promyshlennost Ukrainy, 5, 30-35.
11. Shtompel, M.V., Vovchenko, B.O. (2005). Tekhnolohiia vyrobnytstva produktsii vivcharstva. Kyiv, Ukraine: Vyshcha osvita, 343.
12. Marceau, J. (2008). Budorcas taxicolor. Animal Diversity Web. Available at: [http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Budorcas taxicolor.html](http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Budorcas_taxicolor.html).
13. Mason, I.L. (1984). Evolution of domesticated animals. Longman Group Limited, Essex, 1984.
14. Mason, I.L. (1988). A World Dictionary of Livestock breeds, types and varieties. C. A. B. International, UK.
15. Minelli, A. Minelli, M. (1977). The Great Book of Animals. Philadelphia, Courage Books.
16. New Zealand sheep breeds. Available at: <http://www.teara.govt.nz/en/sheep-farming/6>
17. Sheep production handbook. (2002) American Sheep Industry Association, 7, 1060.
18. Rischkowsky, B., Pilling, D. (2007). The State of the World's Animal Genetic Resources for Food and Agriculture. Rome: FAO, 511.

СОСТОЯНИЕ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ОТРАСЛИ ОВЦЕВОДСТВА УКРАИНЫ

И.И. Ибатуллин, В.А. Пабат, В. М. Туринский

Аннотация. Проанализировано развитие производства продукции овцеводства в мире с 1950 года и в Украине за последние 180 лет. Отмечены основные причины подъема и спада отечественного овцеводства, определены перспективные направления продуктивности в сложившихся условиях на внутреннем и мировом рынках. На основе технологической оценки экономической эффективности использования специализированных мясных, молочных и многоплодных пород овец разработана сеть высокотехнологических модулей овцеферм перспективных направлений продуктивности для всех природно-экономических зон, а также структурная схема формирования конкурентоспособного производства продукции овцеводства и козоводства в Украине. Предложена действенная регуляторная политика повышения экспортного потенциала отрасли овцеводства Украины. Учитывая положительный торговый баланс в пользу импорта

в Европе и Азии, Украина имеет все предпосылки и шансы для формирования экспортного потенциала баранины до 100-200 тыс. тонн в убойной массе.

Ключевые слова: породы овец, селекция, направления продуктивности, шерсть, баранина, молоко, первичная обработка, глубокая переработка, конкурентоспособность, экспортный потенциал отрасли, программа развития овцеводства, государственная регуляторная политика.

CURRENT CONDITION AND WAYS OF INCREASING OF THE EXPORT POTENTIAL OF SHEEP INDUSTRY OF UKRAINE

I.I. Ibatylin, V.O. Pabat, V.M. Tyrunskiy

Abstract. *The development of sheep industry in the world and in Ukraine starting from 1950 over the past 180 years was analysed. The basic causes of ups and downs of domestic sheep industry were outlined, perspective areas of performance under prevailing conditions in the domestic and global markets were identified.*

High-tech network modules of sheep farms for all natural zones were suggested based on a technological assessment of economic efficiency of specialized meat, dairy and breeding sheep. An effective state regulatory policy for the rapid increase of the export potential of Ukraine sheep industry was shown.

Key words: *sheep breeds, selection, areas of performance, wool, lamb, milk, primary processing, deep processing, competitiveness and export potential of the industry, sheep development program, state regulatory policy.*